

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2025.4.340797>

УДК 55(929)

Академік НАН України Іван Ілліч Чебаненко (до 100-річчя від дня народження)

E-mail: sokurvsesvit@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0001-8799-6522>

Received / Надійшла до редакції:
28.06.2025

Received in revised form /
Надійшла у ревізованій формі:
17.10.2025

Accepted / Прийнята:
10.11.2025

Keywords: Ivan Illich Chebanenko,
biography, geotectonic, scientific
heritage.

Ключові слова: Іван Ілліч Чебаненко,
біографія, геотектоніка, наукова
спадщина.

Т.М. Сокур

Інститут геологічних наук НАН України, Київ, Україна

**Academician of the NAS of Ukraine Ivan Illich Chebanenko
(to the 100th anniversary of his birth)**

Т.М. Sokur

Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The life path and scientific achievements of the Ukrainian geologist known in the fields of general geology, geotectonics and mineral exploration, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Academician of the NAS of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, laureate of the State Prize of Ukraine in the field of science and technology Ivan Ilyich Chebanenko are highlighted. Photographs of Ivan Ilyich from the family archive and memories of loved ones were used. The most famous works of the scientist dedicated to the development of theoretical foundations of geotectonics, the study of the interaction of gravitational compression forces and the physicochemical development of substances of the Earth's material masses against the background of its rotational dynamics are presented.

© Видавець Інститут геологічних наук НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2025. This is an Open Access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Ц и т у в а н н я : Сокур Т.М. Академік НАН України Іван Ілліч Чебаненко (до 100-річчя від дня народження). *Геологічний журнал*. 2025. № 4 (393). С. 95–104. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2025.4.340797>

C i t a t i o n : Sokur T.M. 2025. Academician of the NAS of Ukraine Ivan Illich Chebanenko (to the 100th anniversary of his birth). *Geologichnij žurnal*, 4 (393), 95–104. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2025.4.340797>

Не йди туди, куди веде стежка.
Йди туди, де немає стежки, і залишай слід.

Ральф Волдо Емерсон

Вступ

Ця стаття – оповідь-спогад до 100-річчя від дня народження людини, за плечима якої багаторічний досвід успішної професійної діяльності, заслужене визнання як одного з корифеїв геологічної науки, видатного вченого, талановитого керівника та наставника. Його трудовий шлях є взірцем служіння науці зокрема та державі взагалі, прагненням віддати всі свої сили, знання та вміння на благо України.

При написанні статті використано біографічні відомості з інформаційних довідників Національної академії наук, численних публікацій, присвячених річницям життя та професійної діяльності Івана Ілліча Чебаненка, а також життєписів на вшанування його пам'яті після відходу вченого у вічність (Пам'яті..., 2012; Чебаненко, 2012). В статті наведено спогади та фотографії Івана Ілліча з родинного архіву, люб'язно надані племінницею Людмилою Миколаївною Щетіною та онукою Чебаненка Жанною Іллівною. Багато теплих і добрих слів було сказано про Івана Ілліча кандидатом геолого-мінералогічних наук Альбіною Костянтинівною Грановою та авторкою цього допису.

Життєвий і творчий шлях

Йшов бурхливий, сповнений подій 1925 рік. В Україні відбуваються складні та суперечливі події. З одного боку, здійснюються позитивні зрушення, пов'язані з українізацією й індустріалізацією, а з іншого – є певні втрати, спричинені перерозподілом територій та політичними обмеженнями. Саме в цей рік 31 березня в приміському с. Матвіївка, яке тепер входить до складу обласного м. Миколаїв, у родині Іллі Івановича Чебаненка та Матрьони Афанасіївни Чебаненко (до шлюбу Письменна) народився Іван Ілліч Чебаненко.

У 1941 р. юнак закінчив десятирічку у рідному селі. З 26 березня 1944 р., відразу після звільнення Миколаєва від німецьких загарбників, Іван Ілліч – у лавах радянських військ. У складі Запорізької Червонопрапорної ордена Суворова стрілецької дивізії брав участь у військових діях при форсуванні р. Дністер у районі м. Тирасполь, в Яссько-Кишинівській операції, звільненні Румунії та Болгарії від німецької окупації.

У 1947 р. Іван Чебаненко повернувся до Миколаєва. Працював у нагородному відділі облвиконкому. Чиновницька робота здалася йому нецікавою, і він, склавши екстерном іспити за середню школу,

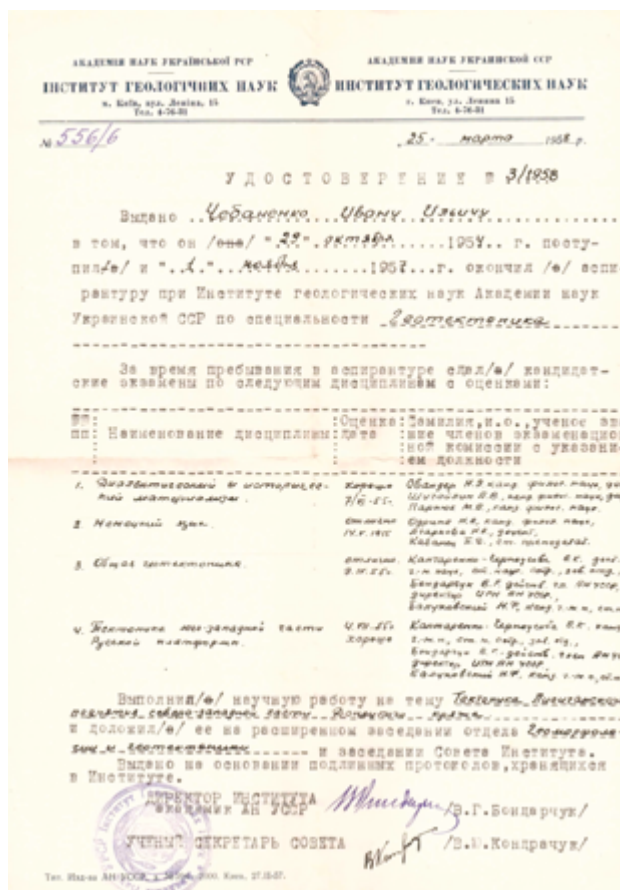
Диплом з відзнакою, виданий І.І. Чебаненку про закінчення Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Фото Ж.І. Чебаненко

Diploma with honors awarded to I.I. Chebanenko for graduating from Odesa State University named after I.I. Mechnikov. Photo by Zh.I. Chebanenko

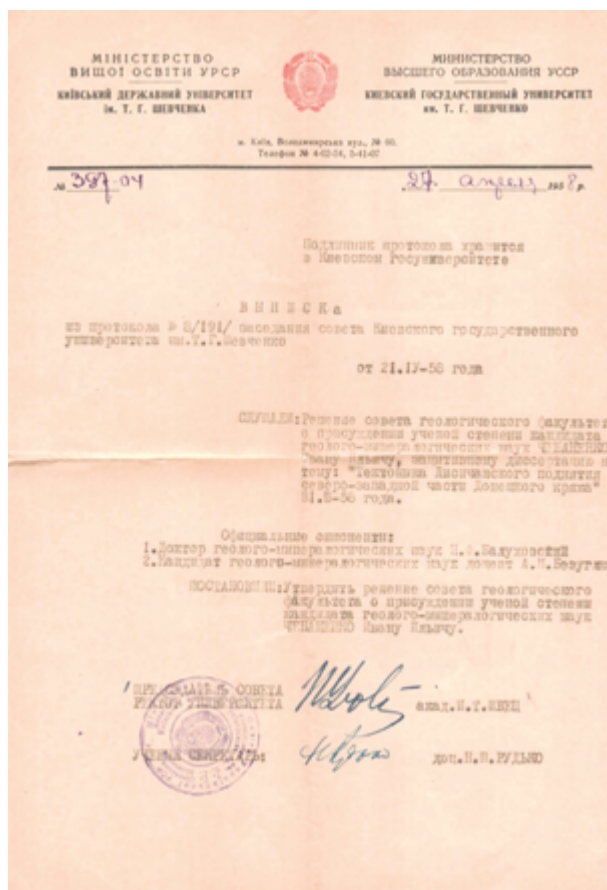

Витяг із залікової відомості І.І. Чебаненка. Фото Ж.І. Чебаненко

Excerpt from the student's academic record of I.I. Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

Посвідчення І.І. Чебаненка про закінчення аспірантури Інституту геологічних наук (ІГН) АН УРСР. Фото Ж.І. Чебаненко
Certificate of completion of postgraduate studies at the Institute of Geological Sciences (IGS) of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR by I.I. Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

Витяг з протоколу засідання ради Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка про присудження вченого ступеня кандидата геолого-мінералогічних наук І.І. Чебаненку. Фото Ж.І. Чебаненко
Excerpt from the minutes of the meeting of the Council of the Taras Shevchenko Kyiv State University on the awarding of the academic degree of Candidate of Geological and Mineralogical Sciences to I.I. Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

цього ж року вступив на геологічний факультет Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова. Навчався відмінно та із захопленням. У 1955 р., закінчивши з відзнакою університет, Чебаненко розподілився в Луганськ. Два роки працював інженером-геологом Ворошиловградського гірського округу.

З 1955 р. Іван Ілліч пов'язав своє життя з наукою, вступивши до аспірантури при ІГН АН УРСР за спеціальністю «геотектоніка», де під керівництвом директора інституту, академіка В.Г. Бондарчука підготував кандидатську дисертацію на тему «Тектоніка Лисичанського підняття північно-західної окраїни Донецького кряжа» та успішно захистив її у 1958 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради геологічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, одержавши науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук (Шаталов, 2015, 2015a).

Складені вченим структурно-літологічні карти кам'яновугільних осадків Алмазного, Мар'ївського та Лисичанського районів Донбасу показали, що купольні складки навіть на цих ділянках, не кажучи вже про центральні райони Донбасу, мають конседиментаційне (одночасне з накопиченням осадків) походження, що спростувало уявлення про постседиментаційний характер складчастої структури Донецького синклінорія. Купольні складки північних і північно-західних окраїн Донбасу розглядалися як ще молодші та називалися постумними.

Згодом Іван Ілліч був відряджений до Чехословаччини на запрошення колишнього Міністерства середнього машинобудування СРСР. Там упродовж 1958–1960 рр. брав участь у пошуках уранових родовищ на Чеському рудоносному масиві, працюючи інженером, а пізніше – головним інженером експедиції.

У жовтні 1960 р., достроково повернувшись до Києва, І.І. Чебаненко був зачислений до штату співробітників в ІГН АН УРСР, і з того часу Інститут став для нього єдиним місцем роботи на все життя. Дослідник почав свій науковий шлях з посади старшого наукового співробітника, згодом став завідувачем лабораторії, через деякий час – завідувачем відділу геотектоніки, був заступником директора та радником при дирекції.

Але це все буде потім. А спочатку була наполеглива праця у поєднанні зі знаннями та здатністю бачити наукову проблему під різними кутами, знаходити неочевидні зв'язки, генерувати множинні рішення та виходити за межі усталених шаблонів, що слугувало підставою для написання Іваном Іллічем серії монографій. Це такі роботи: «Основные закономерности разломной тектоники земной коры» (1963) (Чебаненко, 1963); «Проблема складчатых поясов земной коры (в свете блоковой тектоники)» (1964) (Чебаненко, 1964); «Разломна тектоніка України» (1966) (Чебаненко, 1966а), в якій розглянуті питання структурно-геометричних і структурно-генетичних особливостей основних зон розломів (морфологія, довжина, переважне орієнтування, вік, схема зсувних зміщень, супідрядність різних систем, зон, розломів тощо), а також питання ролі зон глибинних розломів у формуванні геологічної структури України та генетичного зв'язку нафтових і газових родовищ із зонами глибинних розломів; «Разломи Землі» (1966) (Чебаненко, 1966б), де викладено походження та умови формування глобальних глибинних розломів та їхні закономірності поширення, а також їхнє значення в дегазації Землі, виникненні землетрусів, виверженні вулканів, формуванні родовищ корисних копалин. Найбільш вагомими серед цих монографій вважаються дві перші. Поява цих робіт стала значною подією в геологічній науці планетарного рівня, яку можна порівняти з відкриттям Єдвіна Хаббла, який у 1925 р., зазирнувши за обрій Чумацького Шляху, докорінно змінив наше розуміння Всесвіту, довівши існування інших галактик. Так і Іван Ілліч, наче заглибившись поглядом, першим у світі «побачив» і згодом розробив теоретичні основи утворення зон планетарних розломів літосфери Землі та інших планет Сонячної системи (Місяця та Марса, довівши їх суттєвий збіг) та обґрунтував генетичний зв'язок родовищ корисних копалин із зонами глибинних розломів. Він зміг пояснити причини деформацій кори та

їх роль в геотектогенезі, згодом підтверджених фотозйомками поверхні Землі, що були зроблені із супутників на початку 70-х років ХХ ст.

Але це все знову ж таки буде потім. Монографії вченого мали новаторський характер, а їхня поява викликала бурхливі дискусії. У монографії «Основные закономерности разломной тектоники земной коры» (1963), в якій зібрані відомості про розломні деформації земної кори, наведені складені особисто І.І. Чебаненком карти розміщення великих розломів на континентах, а також зведена карта розміщення розломів Земної кулі. У другій монографії «Проблема складчатых поясов земной коры (в свете блоковой тектоники)» (1964), де описані будова та закономірності розташування складчастих (гірських) поясів Європи, Азії, Африки, Австралії, розглянуто розміщення планетарних складчастих геоструктур (складчастих поясів), їх роль в будові літосфери Землі. Складчасті пояси розглядаються не окремо, як робилося раніше, а разом із зонами розломних деформацій, що більше відповідає стану структури земної кори. Такі карти складені для всіх континентів Землі. Ці карти наочно показали не тільки важливу роль в будові літосфери Землі розломно-складчастих деформацій, але й те, що в цілому тектоніка земної кори складається з двох основних елементів: 1) жорстких, тобто дуже консолідованих ділянок (блоків або плит) різних розмірів; 2) «м'яких», тобто менш консолідованих і більш рухливих частин (геосинкліналі, рифтогени та ін.). Між цими двома основними геоструктурами земної кори, як то кажуть, відбувається постійна «боротьба», яка спрямована на збільшення площ консолідованих («затверділих») ділянок. Цей процес був відомий і раніше. Він називався ростом платформ унаслідок консолідації зон геосинклінальних областей. Але тепер дія цього процесу стала дещо більш зрозумілою. Більш очевидно стала і тенденція в структурі земної кори до збільшення в ній консолідованих геологічних утворень.

На основі зазначеної взаємодії в земній корі більш жорстких (платформи, щити та ін.) і менш жорстких та більш рухливих ділянок (геосинкліналі, рифтогени та інші западини) з'явилася можливість по-іншому пояснити механізм утворення вигнутих і дугоподібних форм складчастих деформацій (складчастих поясів) земної кори. Раніше їх пояснювали зміщенням у горизонтальному напрямку первинно прямолінійних за формою геосинклінальних чи рифтогенних зон.

Диплом доктора геолого-мінералогічних наук І.І. Чебаненка. Фото Ж.І. Чебаненко

Diploma of Doctor of Geological and Mineralogical Sciences of I.I. Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

Диплом члена-кореспондента АН УРСР І.І. Чебаненка. Фото Ж.І. Чебаненко

Diploma of Corresponding Member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR I.I. of Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

Диплом академіка АН УРСР І.І. Чебаненка. Фото Ж.І. Чебаненко

Diploma of Academician of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR of I.I. Chebanenko. Photo by Zh.I. Chebanenko

Тепер ці ділянки вигнутих складчастих поясів можна представити як просте облямування ними зовнішніх контурів жорстких блоків. А це означає, що більшість вигинів складчастих зон земної кори має первинне походження.

Багато геологів у колишньому СРСР і за його межами зустріли ці ідеї з натхненням і визнанням. Проте від деяких відомих тектоністів країни надійшли негативні відгуки. Знаний московський тектоніст член-кореспондент АН СРСР В.В. Белоусов написав до московської ВАК, як «чорний рецензент», на докторську дисертацію, яку І.І. Чебаненко успішно захистив за цими монографіями,

що систем розломів, як їх намалював І.І. Чебаненко, немає і не може бути. Прагнучи підкреслити необґрунтованість складених карт, самого Івана Ілліча В.В. Белоусов порівняв з Алісою із Країни Чудес і назвав мрійником, натякнувши, що на мріях наукові висновки не будуються. На підставі цього негативного відгуку В.В. Белоусова московська ВАК відмовила І.І. Чебаненку в присудженні йому наукового ступеня доктора геолого-мінералогічних наук (Іван..., 2005; Гожи́к, 2010).

Але мрії здійснюються через знання та віру. І Іван Ілліч вірив, бо був впевнений у своїх наукових поглядах. З розвитком космічної галузі,

яка стала за короткий термін одним із головних рушіїв світового науково-технічного прогресу, з'явилися знімки поверхні Землі, зроблені з літальних апаратів США та СРСР. На них видно, що верхня оболонка планети Земля – земна кора – скрізь порізана велетенськими тріщинами, які мають переважно прямолінійні форми, закономірне просторове розміщення та довжини до багатьох сотень і тисяч кілометрів. То був триумф названих вище двох монографічних робіт українського вченого-геолога І.І. Чебаненка. Космічні знімки повністю підтвердили як наявність виявлених ним планетарних розломів, так і їхні геометричні закономірності. Під тиском цих фактичних даних В.В. Белоусов змушений був пізніше офіційно у пресі визнати факт порушеності земної кори планетарними розломами та розміщення їх у вигляді сітки (Іван..., 2005; Гожик, 2010; 80-річчя..., 2005).

У червні 1974 р. І.І. Чебаненко захистив докторську дисертацію на тему «Регіональні розломи України, закономірності їх розміщення та значення для пошуків родовищ корисних копалин». Декілька разів Іван Іллєч знову і знову їздив до московського ВАКУ, щоб довести правоту своїх думок та вчергове спростувати необґрунтовані наклепи.

У 1979 р. І.І. Чебаненко обраний членом-кореспондентом за спеціальністю «геологія та геофізика». У 1982 р. став академіком Національної академії наук України за спеціальністю «геологія».

За своє життя ми проходимо безліч випробувань. Ми не маємо контролю над часом і місцем свого народження, проте маємо можливість обирати, де і з ким взаємодіяти. І саме взаємовідношення І.І. Чебаненка з вченими, які поділяли його думки, сприяло відкриттю на основі неорганічної гіпотези принципово нового об'єкта пошуків родовищ нафти та газу. Це сприяло розширенню паливно-енергетичної бази України. Іван Іллєч і група його колег, співробітників ІГН НАН України В.О. Краюшкіна, В.П. Клочка та геологів-виробничників В.В. Крота, Є.С. Дворянина, М.І. Пономаренка, Г.Д. Забелло, П.Т. Павленка, були відзначені у 1992 р. Державною премією України в галузі науки і техніки (Шаталов, Потапчук, 2012, 2012а).

І.І. Чебаненко – автор понад 220 наукових публікацій, у тому числі 16 монографій. Половина з них присвячена теоретичним проблемам будови літосфери та її розвитку в геоісторичному аспекті.

Не менш важливі його праці з питань розломної тектоніки та її ролі в утворенні та формуванні родовищ нафти та газу, а саме: «Новое обнаружение нефти в кристаллических породах земной коры» (Чебаненко и др., 1986), де представлені новітні дані про те, що на північному плечі Дніпровсько-Донецького авлакогену була відкрита група родовищ – нафтові, газоконденсатні та газові поклади, які частково або повністю пов'язані з розуцільненими кристалічними породами фундаменту; «Проблемы нефтегазоносности кристаллических пород фундамента Днепровско-Донецкой впадины» (Чебаненко и др., 1991), в якій розглянуто структурно-тектонічну будову Північного борту Дніпровсько-Донецького авлакогену, в межах якого встановлена промислова нафтогазоносність архейсько-нижньопротерозойського кристалічного фундаменту; «Нафтогазовий потенціал керченсько-таманського шельфу Чорного моря, континентального схилу і глибоководної западини Чорного моря» (Довжок та ін., 1996а), в якій наведено аналіз геологорозвідувальних і науково-дослідних робіт з геології і перспектив нафтогазоносності, підрахунку ресурсів вуглеводнів, визначено напрями робіт і першочергові об'єкти на пошуки нафти і газу регіонів України; «Нафтогазовий потенціал Північного борту Дніпровсько-Донецької западини» (Довжок та ін., 1996б), де висвітлено уявлення про утворення нафти шляхом процесів, що відбувалися в верхній мантії Землі, та її міграції до земної поверхні з формуванням нафтогазових родовищ у породах фундаменту та багато ін.

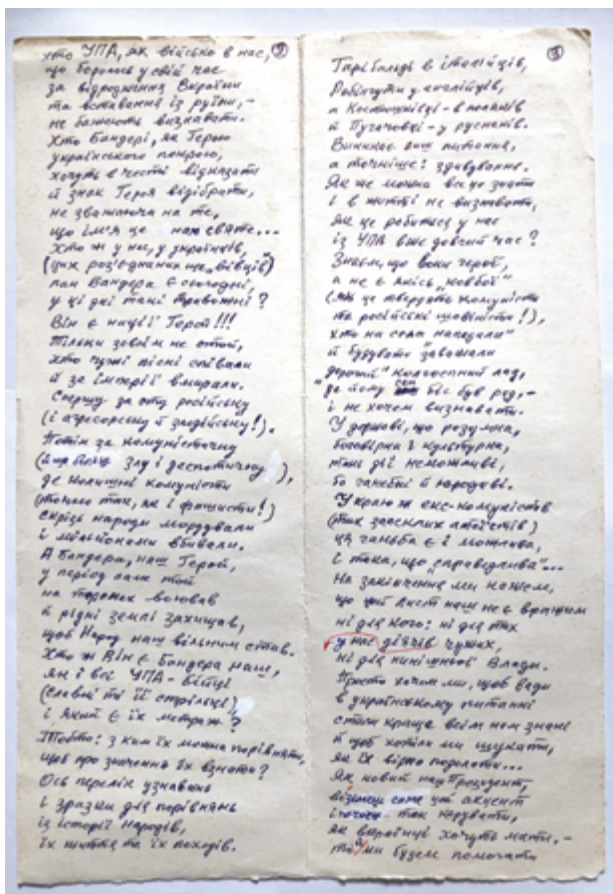
Перелік наукових праць І.І. Чебаненка можна знайти в буклеті, присвяченому 80-річчю Івана Іллєча (Іван..., 2005). Почесний вік не завадив досліднику працювати і далі. З-під його пера у співпраці з однокдумцями побачили світ ще ряд монографій та публікацій: «Нафтогазоперспективні об'єкти України» (Нафтогазоперспективні..., 2006), «Нафтогазоперспективні об'єкти України» (Нафтогазоперспективні..., 2010), в яких наведені результати робіт з нафтогазо-геологічного районування та кількісної оцінки перспектив нафтогазоносності, представлених на картах, стали основою для узагальнення наявного фактичного матеріалу про стан, ступінь розвіданості та вивченості території, а також для диференціації цієї оцінки щодо виявлення структурно-тектонічних особливостей будови, літолого-стратиграфічного розрізу, ступеня

перспективності та визначення напрямів подальших геологорозвідувальних робіт на нафту та газ. У статті «Гіпотеза про Землю, що розширюється, не підтверджується її геологічною будовою» (Чебаненко та ін., 2008а) наголошується, що наявність структур, відомих як спрединг (розривання та розтягнення) земної кори, не є доказом безперервного розбухання (зростання) земної кулі, тому що вся земна кора порушена великими та глибокими тріщинами (розломами), які досягають сотень і навіть тисяч кілометрів. Ці розломи мають переважно прямолінійні форми та розміщуються за строго витриманими азимутальними напрямками, утворюючи загальнопланетарну сітку розломів нашої планети. Якби Земля розширювалася, то розміщення планетарних розломів на ній було б зовсім іншим.

У публікаціях «О народных нефтегазовых ресурсах на материковом склоне Евразии» (Гожик и др., 2004) та «Является ли замедление осевого вращения Земли главной причиной (движущей силой) процесса геотектогенеза в литосфере?» (Чебаненко, 2006) І.І. Чебаненко аналізує, чому ротаційна динаміка Землі не є головним джерелом геологічних процесів, хоча вона й відіграє певну роль. Головними рушійними силами вважаються процеси, пов'язані з внутрішньою енергією Землі та гравітаційним полем. Внутрішня енергія відповідає за тектоніку плит, вулканізм і землетруси. Гравітаційне поле призводить до припливів і відпливів, ерозії та інших поверхневих процесів, а ротаційна динаміка додатково впливає на ці процеси. У роботі «Порівняльна характеристика газових родовищ

Праці І.І. Чебаненка з геотектоніки
Works by I.I. Chebanenko on geotectonics

Оригінал чорновика уривка вірша, написаного власноруч І.І. Чебаненком 31 березня 2010 р. Фото із колекції авторки
Original draft of a poem excerpt written in a handwritten style by І.І. Chebanenko on March 31, 2010. Photo from the author's collection

приазовської частини південного схилу Українського щита як додатковий фактор до поновлення пошукових робіт» (Чебаненко та ін., 2007) розглянуто геологічні особливості, які можуть впливати на перспективність регіону, проведено порівняльний аналіз газових родовищ у цьому регіоні, який використовується для обґрунтування доцільності відновлення пошуково-розвідувальних робіт. Крім того, висвітлено геологічні особливості родовищ, виконано порівняння їх з іншими регіонами та зроблено висновки про потенціал подальшого пошуку вуглеводнів. У науковій публікації «Перспективи нафтогазоносності Чингульської сідловини шельфу Азовського моря» (Чебаненко та ін., 2008б) досліджено потенціал видобутку нафти і газу в Чингульській сідловині шельфу Азовського моря.

Іван Ілліч був всебічно обдарованою людиною. Любив музику, художню літературу та мистецтво, практикував оздоровчу гімнастику цигун. Цінував творчих, обдарованих людей. Йому було властиво бачити те, що не дано було іншим. Ще школярем

Іван Чебаненко почав писати вірші. Через поезію він намагався винести болюче назовні. В його віршах присутні як світлі, наповнені любов'ю та гармонією рядки, так і рядки, сповнені печалі. Писав вірші англійською, болгарською, французькою, чеською, німецькою, російською й українською мовами. У 2001 р. вийшла збірка віршів Івана Ілліча «Несколько поэтических сочинений» об'ємом 154 с. Деякі його вірші-посвяти були надруковані в періодичних виданнях України.

Пройшовши пекельні роки Другої світової війни, І.І. Чебаненко ніколи не розповідав про ті часи, не все пояснював, але не приховував емоції. Війну він вважав жахом, що суперечить самій появі життя на Землі. Маючи бойові нагороди, він майже ніколи їх не носив, навіть на День Пам'яті. Людина приходить у цей Світ для кохання, добра, радості, створення своєї мрії та її реалізації.

Саме родину своєї мрії зміг побудувати Іван Ілліч. Вдячний син своїх батьків, вірний чоловік, турботливий батько, безмежно люблячий дідусь. У родині пам'ять про Івана Ілліча зберігають тремтливо. В 2012 р. його племінниця Л.М. Щетініна (поетеса, журналістка, критик, філолог, літературознавиця) опублікувала статтю в газеті «Вечерний Николаев» та підготувала і видала книгу про Івана Ілліча «Я в геології філософ... Іван Ілліч Чебаненко» (Щетинина, 2012, 2012а). Про особливу любов і турботу, яку дарував своїм рідним Іван Ілліч, онука Жанна Іллівна розповідає вже своїй донці – правнучці Івана Ілліча, малюючи його як доброго янгола-охоронця.

Ця любов та повага розповсюджувались і на всіх, хто його оточував. Написані ним рецензії та відгуки на наукові статті та дисертаційні роботи завжди вирізнялися винятковою доброзичливістю й об'єктивністю.

Велику увагу І.І. Чебаненко приділяв підготовці фахівців високої кваліфікації, у такий спосіб зміцнюючи вітчизняний науковий кадровий потенціал. В якості наукового керівника він підготував чотирьох докторів наук і десять кандидатів наук. В роботі зі своїми аспірантами та докторантами Іван Ілліч дотримувався принципу – допомогти, але не заважати йти своїм шляхом; розглядати декілька можливих варіантів у вирішенні наукового завдання. Адже тільки так можна зрозуміти, що працює, а що ні. І це досвід, який дає змогу рухатися вперед.

Івану Іллічу випало на долю пройти складний життєвий шлях. Було дуже багато роботи на відповідальних посадах, які йому довелося займати. Проте він з гідністю виконував всі поставлені

перед ним завдання, залишався завжди людиною і толерантним. Ніколи не лишався осторонь у важливих для України питаннях. У 2000 р. надрукував відкритий лист Президенту України на захист Геологічної служби країни. Завжди був на боці правди та справедливості.

Протягом багатьох років вчений був членом редколегій «Геологічного журналу» і наукового часопису «Тектоніка і стратиграфія», активно працював у товаристві «Знання». Багато років очолював спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій.

Іван Ілліч Чебаненко відійшов у світ спокою та тиші 27 червня 2012 р.

Вчений прожив гідне життя, залишивши по собі приклад сили духу та любові до життя. Його революційні роботи та любов до своєї справи можуть бути джерелом натхнення для сучасних науковців і заохочування до самовдосконалення, роботи над собою та досягнення поставлених цілей. Проклавши просіку у хащах невідомого, Іван Ілліч показав нащадкам своїм прикладом не боятися йти туди, де немає стежки.

Висвітлено життєвий шлях і науковий доробок знаного українського геолога у галузях загальної геології, геотектоніки та пошуку корисних копалин, доктора геолого-мінералогічних наук, професора, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки Івана Ілліча Чебаненка. Використано фотографії Івана Ілліча з родинного архіву та спогади близьких людей. Наведено найбільш відомі праці вченого, присвячені розробці теоретичних основ геотектоніки, дослідженню взаємодії сил гравітаційного стиснення та фізико-хімічного розвитку речовин матеріальних мас Землі на фоні її ротаційної динаміки.

Список літератури

Гожик П.Ф. Івану Іллічу Чебаненку – 85! *Геология и полез. ископаемые Мирового океана*. 2010. № 2. С. 92–94.

Гожик П.Ф., Чебаненко І.І., Краюшкін В.А., Ключко В.П. О громадных нефтегазовых ресурсах на материковом склоне Евразии. *Доп. НАН України*. 2004. № 3. С. 101–105.

Довжок Є.М., Бялюк Б.О., Ільницький М.К., Чебаненко І.І., Мельничук П.М., Ключко В.П., Шпак П.Ф., Іванюта М.М., Марухняк М.Й., Шипілов А.Л., Токовенко В.С., Окуловський С.М., Пустовойт С.П. Нафтогазоносний потенціал керченсько-таманського шельфу Чорного моря, континентального схилу і глибоководної западини Чорного моря. Київ: Укр. нафтогаз. ін-т, 1996а. 175 с.

Довжок Є.М., Бялюк Б.О., Ключко В.П., Чебаненко І.І., Шпак П.Ф. Нафтогазоносний потенціал Північного борту Дніпровсько-Донецької западини. Київ: Укр. нафтогаз. ін-т, 1996б. 241 с.

Іван Ілліч Чебаненко: Гожик П.Ф. (відп. ред.). Київ: ЕКМО, 2005. 36 с. (Бібліобіографія вчених України).

Нафтогазоперспективні об'єкти України. Перспективи нафтогазоносності бортових зон западин України. Чебаненко І.І., Гожик П.Ф., Краюшкін В.О., Павлюк М.І., Євдошук М.І., Ключко В.П., Гладун В.В., Чепіль П.М., Максимчук П.Я., Батрій І.Д. Київ: Варта, 2006. 263 с.

Нафтогазоперспективні об'єкти України. Теоретичне і практичне обґрунтування пошуків нафти і газу в акваторіях України. Гожик П.Ф., Чебаненко І.І., Ключко В.П., Євдошук М.І., Краюшкін В.О., Франчук В.Г., Крупський Б.Л., Гладун В.В., Максимчук П.Я., Галко Т.М. Київ: ЕКМО, 2010. 200 с. Пам'яті академіка Івана Ілліча Чебаненка. *Геол. журн.* 2012. № 3 (340). С. 138–140.

Чебаненко Іван Ільич. 36. *наук. пр. Ін-ту геол. наук НАН України*. 2012. Вип. 5. С. 271–272.

Чебаненко І.І. Основные закономерности разломной тектоники земной коры. Киев: Изд-во АН УССР, 1963. 155 с.

Чебаненко І.І. Проблема складчатых поясов земной коры (в свете блоковой тектоники). Киев: Наукова думка, 1964. 143 с. Чебаненко І.І. Разломы Земли. Киев: Наукова думка, 1966б. 179 с.

Чебаненко І.І. Является ли замедление осевого вращения Земли главной причиной (движущей силой) процесса геотектогенеза в литосфере? *Геол. журн.* 2006. № 1 (315). С. 116–119.

Чебаненко І.І., Довжок Є.М., Ключко В.П., Пономаренко М.І. Новое обнаружение нефти в кристаллических породах земной коры. *Докл. АН УССР. Сер. Б.* 1986. № 6. С. 20–21.

Чебаненко І.І., Крот В.В., Ключко В.П. Проблемы нефтегазоносности кристаллических пород фундамента Днепровско-Донецкой впадины. Киев: Наукова думка, 1991. 148 с.

Чебаненко І.І. Розломна тектоніка України. Київ: Наукова думка, 1966а. 179 с.

Чебаненко І.І., Верховцев В.Г., Євдошук М.І., Ключко В.П., Максимчук П.Я., Верховцева О.В., Задорожна Н.В., Довбиш Н.С. Порівняльна характеристика газових родовищ приазовської частини південного схилу Українського щита як додатковий фактор до поновлення пошукових робіт. *Геол. журн.* 2007. № 2 (319). С. 30–38.

Чебаненко І.І., Гладун В.В., Захарчук С.М., Ключко В.П., Крупський Б.Л., Максимчук П.Я., Полухович Б.М., Федішин В.О., Смирнов І.В. Перспективи нафтогазоносності Чингильської сідловини шельфу Азовського моря. *Доп. НАН України*. 2008б. № 10. С. 129–133.

Чебаненко І.І., Євдошук М.І., Ключко В.П. Гіпотеза про Землю, що розширюється, не підтверджується її геологічною будовою. *Геоінформатика*. 2008а. № 4. С. 79–81.

Шаталов М.М. Творці тектоорогенії. До 110-річчя академіка В.Г. Бондарчука і 90-річчя академіка І.І. Чебаненка. *Вісн. НАН України*. 2015. № 6. С. 89–95.

Шаталов Н.Н. Памяти выдающегося тектониста академика Ивана Ильича Чебаненко (к 90-летию со дня рождения). *Геол. журн.* 2015а. № 2 (351). С. 133–137. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/ujrnr-000044688>

Шаталов Н.Н., Потапчук І.С. Іван Ільич Чебаненко. Памяти учителя. *Геология и полез. ископаемые Мирового океана*. 2012. № 3. С. 98–100.

Шаталов Н.Н., Потапчук І.С. Памяти Учителя – академика Ивана Ильича Чебаненко. *Мінерал. журн.* 2012а. Т. 34, № 4. С. 106–108.

Щетинина Л.Н. Академик Чебаненко. *Вечерний Николаев*. 2012. 20 нояб. С. 3.

Щетинина Л.Н. «В геологии я философ...». *Южная правда*. 2012 а. № 115 (16 окт.). С. 3.

80-річчя академіка НАН України І.І. Чебаненка. *Вісн. НАН України*. 2005. № 3. С. 77–78.

References

- Chebanenko I.I. 1963. Basic regularities of fault tectonics of the earth's crust. Kyiv: Academy of Sciences of the UkrSSR (in Russian).
- Chebanenko I.I. 1966a. Fractured tectonics of Ukraine. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- Chebanenko I.I. 1966b. Fractures of the Earth. Kyiv: Naukova Dumka (in Russian).
- Chebanenko I.I. 2006. Is the slowing down of the Earth's axial rotation the main cause (driving force) of the process of geotectogenesis in the lithosphere? *Geologichnij zhurnal*, 1 (315), 116–119 (in Russian).
- Chebanenko I.I. 1964. The problem of folded belts of the earth's crust (in light of block tectonics). Kyiv: Naukova Dumka (in Russian).
- Chebanenko Ivan Ilyich. 2012. *Collection of scientific papers of Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine*. Kyiv. Iss. 5, pp. 271–272 (in Russian).
- Chebanenko I.I., Dovzhok E.M., Klochko V.P., Ponomarenko M.I. 1986. New discovery of oil in crystalline rocks of the earth's crust. *Reports of the Academy of Sciences of the UkrSSR. Ser. B*, 6, 20–21 (in Russian).
- Chebanenko I.I., Gladun V.V., Zakharchuk S.M., Klochko V.P., Krupsky B.L., Maksymchuk P.Ya., Polukhtovych B.M., Fedyshyn V.O., Smirnov I.V. 2008b. Prospects for oil and gas potential of the Chingul saddle of the shelf of the Sea of Azov. *Reports of the NAS of Ukraine*, 10, 129–133 (in Ukrainian).
- Chebanenko I.I., Krot V.V., Klochko V.P. 1991. Problems of oil and gas potential of crystalline rocks of the Dnieper-Donets Basin basement. Kyiv: Naukova Dumka (in Russian).
- Chebanenko I.I., Verkhovtsev V.G., Yevdoshchuk M.I., Klochko V.P., Maksymchuk P.Ya., Verkhovtseva O.V., Zadorozhna N.V., Dovbysh N.S. 2007. Comparative characteristics of gas fields of the Azov part of the southern slope of the Ukrainian Shield as an additional factor to the resumption of exploration work. *Geologichnij zhurnal*, 2 (319), 30–38 (in Ukrainian).
- Chebanenko I.I., Yevdoshchuk M.I., Klochko V.P. 2008a. The hypothesis of an expanding Earth is not confirmed by its geological structure. *Geoinformatics*, 4, 79–81 (in Ukrainian).
- Dovzhok E.M., Byaluk B.O., Ilnytskyi M.K., Chebanenko I.I., Melnychuk P.M., Klochko V.P., Shpak P.F., Ivanyuta M.M., Marukhnyak M.Y., Shipilov A.L., Tokovenko V.S., Okulovsky S.M., Pustovoit S.P. 1996a. Oil and gas potential of the Kerch-Taman shelf of the Black Sea, the Continental slope and the deep-water depression of the Black Sea. Kyiv: Ukrainian Oil and Gas Institute (in Ukrainian).
- Dovzhok E.M., Byalyuk B.O., Klochko V.P., Chebanenko I.I., Shpak P.F. 1996b. Oil and gas potential of the Northern side of the Dnipro-Donetsk depression. Kyiv: Ukrainian Oil and Gas Institute (in Ukrainian).
- Gozhyk P.F. 2010. Ivan Illich Chebanenko is 85! *Geology and useful minerals of the World Ocean*, 2, 92–94 (in Ukrainian).
- Gozhyk P.F., Chebanenko I.Y., Krayushkin V.A., Klochko V.P. 2004. About massive oil and gas resources on the continental slope of Eurasia. *Reports of the NAS of Ukraine*, 3, 101–105 (in Russian).
- In memory of Academician Ivan Ilyich Chebanenko. 2012. *Geologichnij zhurnal*, 3 (340), 138–140 (in Ukrainian).
- Ivan Illich Chebanenko. (Editor-in-Chief P.F. Gozhyk). 2005. Kyiv: EKMO. (Bibliography of Ukrainian Scientists) (in Ukrainian).
- Oil and gas prospective objects of Ukraine. Prospects of oil and gas bearing capacity of the side zones of depressions of Ukraine. Chebanenko I.I., Gozhyk P.F., Krayushkin V.O., Pavlyuk M.I., Yevdoshchuk M.I., Klochko V.P., Gladun V.V., Chepil P.M., Maksymchuk P.Ya., Bahriy I.D. 2006. Kyiv: Varta (in Ukrainian).
- Oil and gas prospective objects of Ukraine. Theoretical and practical justification of oil and gas exploration in the waters of Ukraine. Gozhyk P.F., Chebanenko I.I., Klochko V.P., Yevdoshchuk M.I., Krayushkin V.O., Franchuk V.G., Krupsky B.L., Gladun V.V., Maksymchuk P.Ya., Galko T.M. 2010. Kyiv: EKMO (in Ukrainian).
- Shatalov M.M. 2015. Creators of tecto-orogeny. To the 110th anniversary of Academician V.G. Bondarchuk and the 90th anniversary of Academician I.I. Chebanenko. *Bulletin of the NAS of Ukraine*, 6, 89–95 (in Ukrainian).
- Shatalov N.N. 2015a. In memory of the outstanding tectonist academician Ivan Ilyich Chebanenko (To the 90th anniversary of his birth). *Geologichnij zhurnal*, 2 (351), 133–137. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/ujr-000044688> (in Russian).
- Shatalov N.N., Potapchuk I.S. 2012. Ivan Ilyich Chebanenko. In memory of the teacher. *Geology and minerals of the World Ocean*, 3, 98–100 (in Russian).
- Shatalov N.N., Potapchuk I.S. 2012a. In Memory of the Teacher – Academician Ivan Ilyich Chebanenko. *Mineralogical Journal*, 34, 4, 106–108 (in Russian).
- Shchetinina L.N. 2012a. Academician Chebanenko. *Evening Nikolaei*, November 20, 3 (in Russian).
- Shchetinina L.N. 2012. “In geology I am a philosopher...”. *Yuzhnaya Pravda*, 115 (16 Oct.), 3 (in Russian).
- 80th anniversary of Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine I.I. Chebanenko. 2005. *Bulletin of the NAS of Ukraine*, 3, 77–78 (in Ukrainian).